

Marí Cardona i l'Arxiu Històric de la Pabordia d'Eivissa

per Felip Cirer Costa

Joan Marí Cardona va exercir de canonge arxiver de la catedral d'Eivissa entre 1952, any en què substituï en el càrrec Isidor Macabich, i el 2002, any de la seua mort. Fou canonge arxiver després de presentar-se a les corresponents oposicions, quan Macabich deixà el càrrec per haver passat a ocupar el càrrec d'ardiaca. Marí Cardona s'hagué d'ocupar del trasllat de l'arxiu capitular i catedralici, que es trobava en unes dependències sobre la capella de Sant Miquel de la catedral, a la casa de la pabordia. Aquest trasllat es va fer després que el 1975 la cúria diocesana es traslladàs a la casa de l'Església, al barri des Pratet, d'Eivissa. L'arxiu diocesà passà a ocupar la planta baixa del palau episcopal, que és la part més antiga de la pabordia. Per aquest motiu, perquè l'arxiu es va instal·lar a la casa que era la residència del paborde i perquè els documents més antics corresponen a l'època de la pabordia, Marí Cardona proposà el nom d'Arxiu Històric de la Pabordia d'Eivissa.

Joan Miralles Monserrat, catedràtic de filologia catalana de la Universitat de les Illes Balears, va iniciar un important projecte d'enregistrar en àudio diverses personalitats de les Balears. El corpus el formen més de 600 hores d'enregistraments. Aquest material el va depositar Miralles a l'Arxiu del So i de la Imatge del Consell de Mallorca, que es troba a l'edifici de la Misericòrdia de la ciutat de Palma. D'entre els personatges eivissencs que va entrevistar, hi ha Joan Marí Cardona. L'enregistrament es va realitzar el dia 9 de desembre de

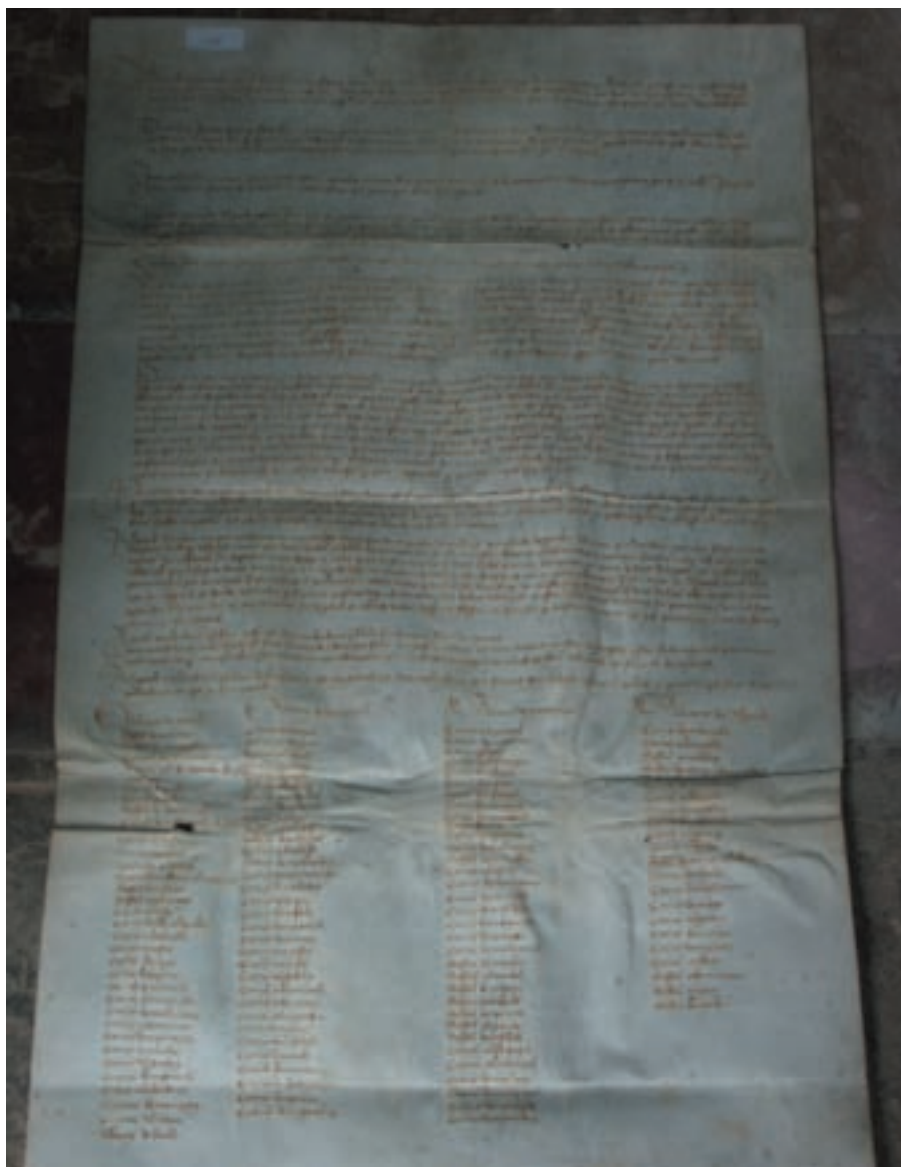
En la imatge, exterior de les dependències de l'Arxiu Històric de la Pabordia d'Eivissa (fotografia: Felip Cirer).

1984, al mateix Arxiu Històric de la Pabordia d'Eivissa, arxiu que Miralles tenia interès en conèixer. En aquest fragment de la llarga conversa que transcrivim en aquestes pàgines, Marí Cardona es refereix a l'ordenació que estava realitzant a l'arxiu. Únicament s'han polit algunes vacil·lacions, repeticions, omis-

sions, etc., que són pròpies de l'estil oral. A més dels criteris emprats en la classificació, són també interessants certes opinions i observacions que realitza de molts de temes al llarg de la conversa.

Quan l'arxiu es troba totalment reformat pel que fa a l'edifici, el seu fons classificat i ordenat i a punt

Còpia del
Memoriale divisionis,
document de repartiment
de l'illa d'Eivissa entre
els conquistadors
(fotografia: Felip
Cirer).

aquestes coses hi ha també la qüestió dels delmes, de cada quartó, de cada parròquia que llavò ell formaria. Li interessaven sobretot els documents que es referien a béns materials, terres, hisendes, etc., perquè n'hi ha d'altres, de documents, que sembla que no tengués tant d'interès a portar-los. Tot el que és el nomenament de beneficiats de l'església de Santa Maria d'Eivissa es troba a Tarragona i no va venir a Eivissa. El que es refereix a propietats a heretar, sí que va venir.

Després hi ha una documentació que es troba a la secció dels pergamins, que són les desavinences que el bisbe i el capítol de Tarragona varen tenir amb el poder reial pel feu d'Eivissa. El procurador reial o el lloctinent del procurador reial i fins i tot el lloctinent del governador —aquí tots eren lloctinents—; resulta que varen tenir desavinences molt fortes amb l'església de Tarragona. Era per la base feudal. Aquí hi ha havia una base jurídica de fons que era molt difícil d'aclarir i impera la llei del lleó, s'imposa el més fort. Jaume I dona en feu les illes d'Eivissa i Formentera a Montgrí, totalment i absoluta. Montgrí conquista les illes, però per poder conquerir-les, fa una aliança amb Pere de Portugal i Nunó Sanç. Les coses van rodant i els quartons i els béns de Nunó Sanç passen a Montgrí i quan mor Montgrí, els seus béns passen a l'església de Tarragona perquè el Papa així li ho imposa quan renuncia a l'arquebisbat de Tarragona, perquè mai no es va ordenar bisbe, i imposa que les illes d'Eivissa i Formentera que ell havia conquerit del poder dels moros en nom de l'església de Tarragona, quedin per a l'església de Tarragona.

d'obrir les portes, pensam que és un bon moment per donar a conèixer els projectes que tenia el canonge arxiver ara que just fa deu anys que ens deixà.

«Quan hem unificat els dos arxius, el del bisbat i el capitular, hem dividit el material i hem establert cinc seccions per tenir unes normes clares que facilitin la consulta i que a grans trets, corresponen a altres tants arxius de procedència.

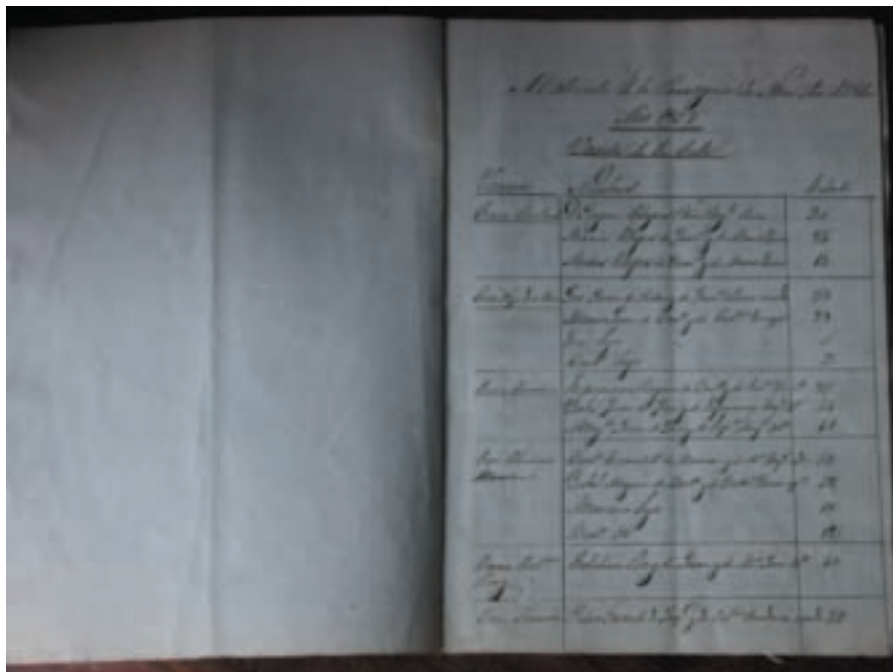
Secció de pergamins. Format per més de 150 pergamins, que quasi tots procedeixen de Tarragona; quan es fa el bisbat d'Eivissa, el 1782, la butlla de Pius VI diu que el fan desmembrant tots els drets que tenia l'església de Tarragona, que els havia heretat de Montgrí. L'arquebisbe en tenia dues quartes

parts i el capítol de Tarragona una quarta part, que eren les tres parts que tenia Montgrí. Tots els drets de l'església de Tarragona són els que serviren per fundar el bisbat d'Eivissa; les propietats de l'ardiaca de Sant Fruitós passen al capítol de la catedral d'Eivissa i els de l'arquebisbe passen al bisbe d'Eivissa.

El bisbe Abad y Lasierra, que arribà a començament de 1784, però que tenia el nomenament des de feia més d'un any, abans de venir a Eivissa, ja havia enviat un apoderat seu a Tarragona perquè recollís tota la documentació. El que és clar és que al bisbe fundador de la diòcesi li interessava la documentació dels béns que li donaven alguns drets, algunes quantitats, algunes pensions, alguns censals... A totes

Jaume II, rei de Mallorca, quan era molt menut, però els seus tutors en nom seu, compren el quartó de Pere de Portugal i per això li diuen a Santa Eulària el quartó del Rei; també adquireix els altres béns que tenia: els drets sobre les salines, les cases de Vila... Bé, en aquell moment va esdevenir un fet que fou el motiu d'aquestes desavinences, que fins i tot l'arquebisbe de Tarragona amenaçà Jaume II amb l'excomunicació. Exigia que el rei s'havia de desfer dels béns que tenia a Eivissa, perquè en dret no podia tenir-los. L'arquebisbe de Tarragona es considerava el successor directe de Montgrí al qual Jaume I li havia concedit tot el feu; resulta que el rei, sent sobirà com era... però també es convertia en feudatari de l'arquebisbe de Tarragona des del moment que tenia una part damunt la qual l'arquebisbe tenia el dret feudal, heretat de Guillem de Montgrí. Això s'esdevenia al segle XIV, el 1303 comencen i duraren fins a mitjan segle. Les desavinences varen ser molt fortes per aquestes coses sobre el poder reial.

Totes aquestes qüestions es troben documentades a la secció de pergamins. Molts d'ells han desaparegut: A l'Arxiu de Tarragona hi ha un document titulat *Índex Vell*, que es troba a la secció de la Mitra i entre altres coses, té una part que és del s XIV i arriba fins al XVII, té moltes referències de documents concernents a Eivissa i Formentera i aquestos documents, indexats, a Tarragona no hi són. Jo pens publicar l'*Índex Vell*, que són unes setanta o vuitanta pàgines. Molts dels pergamins de l'índex els he localitzat, però d'altres no hi ha constància; no sé si desaparegueren el 1936 o bé no arribaren mai. Record que hi ha una tradició a Eivissa que havia recollit Macabich i que em va dir que havia sentit contar dues o tres vegades: D'entre els papers que portava el 1784 el bisbe Abad y La-

Padró parroquial de l'església del Pilar (la Mola, Formentera), de mitjan segle XIX (fotografia: Felip Cirer).

sierra, una de les caixes havia caigut a la mar i s'havia perdut. És possible, perquè pens que no tots els que manquen varen desaparèixer el 1936, perquè resulta que hi ha un índex en aquest arxiu que diu pergamins i altres papers propietat d'aquest capítol, sobre els que funda els seus drets i que va portar el bisbe des de Tarragona.

Tots aquells manuscrits que diu l'índex hi són, però en canvi, si el compares amb l'*Índex Vell* de Tarragona no els trobes tots, tal vegada la meitat, un 50 % o una cosa semblant. Aquest índex pens que és de final del segle XVIII, encara que no ho posi. Podria ser que haguessin desaparegut aquí, però serien molts de documents. Com sigui, hi ha notes interessants en aquest *Índex Vell* i el publicaré dins el llibre de Santa Maria, de la col·lecció Illes Pitiüses, que estic treballant en ell. El tenc quasi tot transcrit; vaig portar les fotocòpies fa uns anys.¹

Secció Pabordia i Capítol. La secció comprèn l'arxiu que era

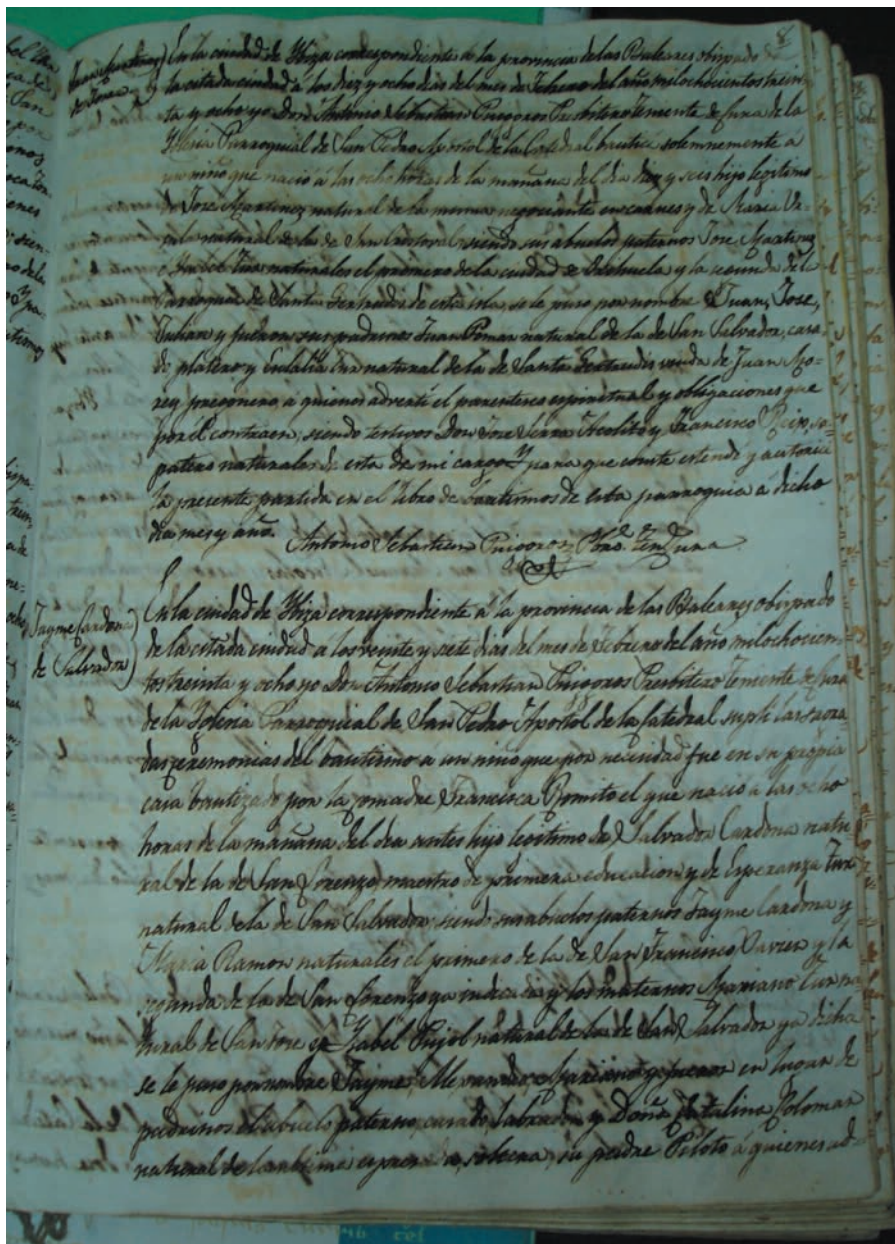
pròpiament del capítol catedralici i tota la documentació referida a la figura del paborde o rector de la parròquia única d'Eivissa i Formentera (1235-1782) va tenir una importància gran en el desenrotllament de la vida religiosa illenca. Hi trobam els *Llibres d'Entrevéniments*.

Té per una part les cessions capitulars de la reverenda comunitat de preveres de Santa Maria. Poc abans de crear-se el bisbat ja hi ha un llibre d'actes. Encara que n'hi ha algun de mutilat, del 1936, però es conserven en general bé.

El capítol és el successor de la comunitat de preveres de Santa Maria. També comprèn els béns del capítol de Tarragona que passen al nou capítol d'Eivissa. És la continuació de la mateixa línia, és el personal que assistia a la pabordia i que va passar a atendre el capítol que esdevengué catedral; per aquest motiu he ajuntat les dues coses, el que era pabordia i el que era capítol.

1. Aquest projecte hagué d'esperar uns anys. En el llibre *Santa Maria d'Eivissa. Segles XIV-XVIII. Episcopologi. El temple. L'arxiu* (1985), publicat un any després de la conversa, únicament inclou un petit apartat referit a l'arxiu (10 pàgines). El publicà al llibre *Pergamins i Índex Vell de Tarragona. Arxiu històric de la pabordia de Santa Maria d'Eivissa*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera, 1997.

2. Per conèixer aquest personatge, vegeu la veu que sobre ell va publicar Joan Planells Ripoll en el volum V de l'*Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*.

Pàgina del
Llibre de Baptismes
de la parròquia de
Sant Pere, de la catedral
d'Eivissa
(fotografia:
Felip Cirer).

Cinc Llibres. El primer que dóna aquesta denominació em sembla que és un visitador del s. XVI, 1577, Miquel Joan d'Ossó.

Diu que va revisar els «Cinc Llibres», que són els llibres sacramentals: de bateig, de defuncions, d'esposoris, de confirmacions i el que fa cinc no sé si era el llibre de celebracions, d'apuntacions de les misses... [Miralles apunta que pot ser el llibre d'albats]. No, no pot ser el llibre d'albats, ja que en els llibres de defuncions no es diferenciava si el difunt era un albat o un cos [persona adulta] a pesar que les campanes que tocaven a difunt diferenciaven el toc d'albat del d'una persona adulta.³ També hi ha els llibres dels quartons; no hi són tots, encara que totes les vicaries, anteriors a 1782 (Sant Antoni, Santa Eulària, Sant Miquel, Sant Jordi, Jesús, Sant Joan, Sant Josep i Formentera) tenien un llibre per apuntar tots els sacraments i les defuncions, però llavò traspassaven la informació als llibres de Vila, és a dir, que no tenien caràcter oficial, eren unes simples notes que servien al sacerdot com a llibre auxiliar; encara que siguin unes simples repeticions, aquestos llibres també es troben aquí, perquè el bisbe Felipe González Abarca dóna una determinació a l'arxiver, que en aquell moment era el canonge Jaime Antonio de Lapuerta, que va venir de Saragossa i que va ser vicari general, que recollís aquells llibres i va ser aquest Lapuerta el primer que va catalogar l'arxiu, ja que es veu que fins llavò el tenien un tros per aquí i un altre per allà, no massa bé.»

FELIP CIRER COSTA ■

Hi trobam els llibres dels béns que tenia el capítol: hisendes, cases... Alguns d'aquestos béns en temps de la desamortització passaren a mans particulars. Hi ha una relació completa d'aquestes finques. També dels censals que es cobraven, recollint-los de capbreus antics, Josep Ferrer Arabí² en va fer nou toms. Hi ha també la comptabilitat corresponent a cada poble, a cada part d'Eivissa. Abans de les parròquies els preveres de Santa Maria tenien el territori dividit en vèndes i cada venda tenia un repre-

sentant de la comunitat, que era el que recollia els delmes i havia de passar comptes amb la comunitat.

Després hi ha una part que és la correspondència; no és molt complet. Pens que en aquell temps tendrien molta mandra... perquè algunes vegades hi ha alguna carta de l'arquebisbe de Tarragona, això abans de ser bisbat, que els diu que els ha escrit no sé quantes vegades i que no té resposta. Pens que no escrivien massa.

Hi ha també els llibres sacramentals, el que coneixem com els

3. Sobre aquest tema vegeu el documentat treball de Francesc Xavier Torres i Peters «La veu de Déu: campanes de les Pitiüses», dins *Repics, crits i esglais*. XI Jornades de Cultura Popular de les Pitiüses. Eivissa 2012.